

En tingsrätt har utan grund förbjudit ljudupptagning vid muntliga förberedelser i tvistemål

Beslutet i korthet: En tingsrätt förbjöd ljudupptagning vid två muntliga förberedelser i tvistemål. I det ena fallet fattades beslutet i förväg. Besluten dokumenterades inte i protokollen från sammanträdena.

JO konstaterar att det inte finns något lagligt stöd för att rent allmänt förbjuda ljudupptagningar vid muntliga förberedelser i tvistemål och uttalar att ett förbud mot ljudupptagning med stöd av 5 kap. 9 § RB förutsätter att ordföranden i det enskilda fallet bedömer att förbudet behövs för att upprätthålla ordningen. Mot det behovet måste ställas offentlighetsprincipen och den enskildes intresse av att kunna göra ljudupptagningen. Enligt JO bör försiktighet visas med att meddela parter och ombud ett förbud. Det kan dessutom endast i undantagsfall bli aktuellt att fatta ett sådant beslut i förväg. JO noterar att tingsrätten inte tycks ha gjort någon egentlig bedömning i de enskilda fallen utan snarare haft inställningen att det rent generellt är olämpligt med ljudupptagningar vid muntliga förberedelser i tvistemål. Tingsrätten kritiserar för handläggningen.

JO uttalar vidare att frågan att inte tillåta ljudupptagningar är av sådan vikt att tingsrätten i båda fallen borde gjort ställningstagandet tydligt för parterna och nedtecknat beslutet i respektive protokoll.

Anmälan

I anmälningar till JO klagade AA på Varbergs tingsrätt med anledning av handläggningen av två tvistemål. Han anförde i huvudsak följande.

Han var styrelseledamot i en bostadsrättsförening som var part i två tvistemål vid tingsrätten. Vid den muntliga förberedelsen i respektive mål blev han tillsagd att han inte fick spela in ljud från sammanträdet. Det var inte samma ordförande i de båda målen.

Till anmälningarna hade AA fogat brevkorrespondens han haft med tingsrätten med anledning av den muntliga förberedelsen i det första målet och en ljudinspelning från den muntliga förberedelsen i det andra målet.

Utredning

JO inhämtade och granskade dagboksblad och protokoll från de muntliga förberedelserna i tingsrättens mål. I samband med det noterade JO att det inte vare sig i protokollet eller dagboksbladen var antecknat att tingsrätten hade fattat något beslut om förbud mot ljudupptagning. I ett av protokollet var det inte heller antecknat att någon ställföreträdare varit närvarande.

Därefter uppmanade JO Varbergs tingsrätt att lämna upplysningar om handläggningen och yttra sig över det som anförts i anmälningarna.

Tingsrätten lämnade genom lagmannen BB sammanfattningsvis följande remissvar:

Yttrande från rådmannen CC

Målet tillhörde en kollegas rotel men jag tog den muntliga förberedelsen eftersom min kollega hade förhinder.

Det var en del komplicerade frågor så notarien DD och jag hade förberett oss mycket väl och hade en del frågor som vi behövde få förtydligat. AA var tydligt irriterad vid förhandlingen och såg, som jag förstod saken, mina frågor som okunskap. Möjligen hade han fel förväntningar på vad en muntlig förberedelse syftar till. Mitt intryck var att han trodde att han skulle komma till tingsrätten och få medhåll om att han och föreningen hade rätt.

En bit in i förhandlingen observerade jag att AA hade lagt en mobiltelefon på kanten av bordet och jag frågade om han spelade in. Han sade att han gjorde det och att han också hade rätt till det och att han hade kontrollerat detta med sin advokat. Jag förklarade att i salen bestämmer jag och att man frågar innan man spelar in andra. AA blev väldigt arg men stängde av inspelningen. Jag tog inte in incidenten i protokollet eftersom jag inte ansåg att det var en fråga av sådan art att det var nödvändigt att fatta ett beslut i frågan. Snarare rörde det sig om en vanlig ordningsfråga. Hade AA begärt att få ett beslut hade han fått det. I kommentaren till 5 kap. 9 § rättegångsbalken står följande:

"Det går inte att ställa upp några allmängiltiga regler för i vilka fall det bör ske ett ingripande. Vad som ska anses vara ordningsstörande eller innebära ett olämpligt beteende i rättssalen är nämligen ytterst beroende av bedömningar som ordföranden måste göra i varje enskilt fall. Några riktlinjer för i vilka situationer som en ordförande bör agera kan dock anges. En viktig aspekt gäller givetvis rättssäkerheten. Den är betjänt av att det råder ett avspänt arbetsklimat i rättssalen och att det inte i den förekommer några ovidkommande eller störande moment som distraherar de personer som medverkar".

Just inspelning vid muntliga förberedelser är olämpligt eftersom det under sådana bland annat förs förlikningsdiskussioner löpande under sammanträdet gång. Tingsrätten har som mål att försöka nå en lösning som alla kan vara nöjda med. Just i detta fall var det mycket olika saker som kom upp från båda parter och som var av den arten att dessa inte togs in i protokollet och inte heller hade med målets formella karaktär att göra. Det krävs ett ömsesidigt förtroende vid den typen av möten och att parter spelar in de diskussioner som förs och kanske delar med sig av dessa till vänner och bekanta undergräver att alla inblandade kan föra en öppen och konstruktiv diskussion. Vid ett sådant sammanträde blir en inspelning därmed ordningsstörande och distraherande för de medverkande personerna och försvårar målets klarläggande.

En helt annan sak är en huvudförhandling. Då är målet utrett och klart och jag ser inte att det som utgångspunkt skulle vara ordningsstörande att en part då spelar in förhandlingen.

Skälet till att notarien EE vid den senare muntliga förberedelsen sade till att mobiltelefoner skulle vara avstängda var att DD var protokollförare även då och att de hade bestämt att säga till AA i förväg om de ordningsregler som gällde för den muntliga förberedelsen och den ordningsstörande karaktären av en ljudinspelning vid en muntlig förberedelse. De ansåg att en ljudinspelning vid den muntliga förberedelsen då skulle störa själva ordningen i rättssalen.

Att det i protokollet saknas att även ställföreträdare var närvarande är ett förbiseende från min sida.

Yttrande från numera hovrättsfiskalen EE

Vid sammanträdet för muntlig förberedelse den 20 november 2020, i mål nr [...], informerade jag parterna om att mobiltelefoner skulle vara avstängda och att inspelning av sammanträdet inte var tillåten. Jag betraktade det som en ordningsfråga och tog beslutet inom ramen för det ansvar som ordföranden har enligt 5 kap. 9 § rättegångsbalken. Av bestämmelsen följer bland annat att ordföranden ska verka för att skapa en lugn och avspänd atmosfär i rättssalen. Detta är viktigt inte minst vid muntliga förberedelser, vid vilka rätten vanligtvis verkar för att få parterna att komma överens. Det riskerar att motverkas om ena parten spelar in vad som sägs. Jag hade före sammanträdet fått information från en av mina kollegor att kändanden i det aktuella målet tidigare hade uppträtt som part vid en muntlig förberedelse, och att det då hade uppstått en situation som gällde inspelning med mobiltelefon. Jag gjorde därför, på förhand, bedömningen att en liknande inspelning vid sammanträdet den 20 november 2020 skulle verka ordningsstörande och få en hämmande effekt i relation till möjligheterna för parterna att prata och uppträda avspänt, vilket jag bedömde som ett överordnat intresse i den aktuella situationen.

Vid sammanträdet nådde parterna en förlikning och begärde att få denna stadfäst i dom. Domen avkunnades i anslutning till sammanträdet och målet var därmed avslutat.

Mitt beslut om inspelning togs inte med i protokollet. Jag gjorde bedömningen att det var en ordningsfråga som inte var sådan att den enligt rättegångsbalkens bestämmelser ska antecknas (jfr 6 kap. 3 och 4 §§ rättegångsbalken).

Tingsrättens upplysningar över handläggningen

Såväl rådmannen CC som numera hovrättsfiskalen EE har i sina respektive yttranden redogjort för vad som inträffade vid respektive förhandling i de avseenden som är relevanta i sammanhanget.

Beträffande det som JO noterat och begärt upplysningar om, dvs. utebliven anteckning av ställföreträdare och att besluten att neka inspelning inte dokumenterats finns följande att anföra.

Utebliven anteckning av ställföreträdarens närvaro [första målet]

Den omständigheten att ställföreträdaren inte i protokollet antecknades som närvarande (se 6 kap. 3 § RB) är givetvis en brist. Denna brist har emellertid inte inneburit någon vare sig processuell eller materiel skada för parten eller påverkat handläggning av målet eller dess utgång. En lärdom av det inträffade är givetvis att fortsättningsvis tillse att alla vid en förhandling närvarande också korrekt redovisas i protokollet. Det är min fulla övertygelse att så sker redan nu och att det som skedde i aktuellt fall var ett undantag.

Utebliven dokumentation av förbudet att spela in [båda målen]

Bestämmelser om vad ett protokoll från ett sammanträde för muntlig förberedelse ska innehålla finns reglerat i 6 kap. 3 och 4 §§ RB (se även 15 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol). Den del av nu nämnda bestämmelser som ligger närmast till hands att studera är 6 kap. 3 § första stycket 9 RB som har följande lydelse.

Vid ett sammanträde skall följande antecknas:

1–8. (...)

9. det som i övrigt förekommer vid ett sammanträde, i den mån det kan ha betydelse för parterna eller för högre rätt att det antecknas.

Det förhållandet att tingsrätten beslutar att en inspelning inte får ske är en ordningsfråga. Någon annan betydelse för parten än att denne måste upphöra med inspelningen har beslutet inte. Beslutet kan inte heller överklagas varför det inte har någon betydelse för högre rätt. Det finns inte någon annan bestämmelse än den nu anförda som reglerar huruvida någon anteckning av beslut som nu är ifråga ska antecknas. Jag delar därför den bedömning som gjorts av EE dvs. att beslutet att med stöd av 5 kap. 9 § RB neka en part att spela inte behöver antecknas i protokollet. Sedan är det givetvis så att det inte är felaktigt att anteckning därom görs, men formellt sett är det inte nödvändigt eftersom det saknas någon betydelse i de avseenden som anges i 5 kap. 9 § första stycket 9 RB.

Tingsrättens yttrande

När det gäller besluten som sådana vid respektive förhandling är det som jag tidigare svarat klaganden den 10 november 2020 [...] så att när det gäller frågan om beslut under en förberedelse som tar sikte på ordningen så är det ordföranden som fattar dessa. Ordförandens vid respektive förhandling bedömning att inspelningen och sättet dessa gjordes på störde förhandlingen kan jag inte överpröva. Någon anledning att rikta kritik mot det beslut CC fattade under den muntliga förberedelsen finns således inte. När det gäller EE har han väl redogjort för hur han resonerade inför sitt beslut. Ska någon kritik riktas mot honom är det i så fall för att han fattade sitt beslut före förhandlingen eftersom beslutet, som bestämmelsen är utformad, torde skola grundas på vad som förekommer vid förhandlingen, dvs. en bedömning ad hoc av en inträffad händelse.

AA kommenterade remissvaret.

Rättslig reglering

Ljudupptagning

En förhandling vid domstol ska enligt huvudregeln vara offentlig (2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen, RF, och 5 kap. 1 § rättegångsbalken, RB). Begränsningar i det avseendet får göras genom lag (2 kap. 20 § första stycket 4 RF). Fler bestämmelser om offentligheten – inskränkningar i denna – och ordningen vid domstolens sammanträden finns i 5 kap. RB. Rätten har enligt dessa regler bl.a. möjlighet att under vissa förutsättningar besluta om stängda dörrar eller att utvisa den som stör ett sammanträde eller på något annat sätt uppträder olämpligt.

Det finns inte någon allmän regel om förbud mot ljudupptagning eller ljudöverföring under ett sammanträde motsvarande den som gäller för fotografering och annan bildupptagning (se 5 kap. 9 b § RB). Ljudupptagning eller ljudöverföring vid sammanträden är som utgångspunkt tillåtet. Rättens ordförande har dock möjlighet att besluta om förbud.

Ordföranden får förbjuda ljudupptagning eller ljudöverföring som görs av någon annan än rätten *under ett förhör*, om det kan antas att upptagningen eller överföringen besvärar den som hörs i sådan grad att det påverkar utredningen negativt (5 kap. 9 c § RB). Paragrafen infördes 2019 och motsvarar den tidigare

regleringen i 5 kap. 9 § andra stycket andra meningen RB med den ändringen att det numera är rättens ordförande och inte rätten som fattar beslut. Enligt de tidigare motiven som fortfarande är vägledande får bestämmelsen inte ges större räckvidd än som påkallas av dess syfte, och särskild försiktighet bör visas när det är fråga om att förbjuda en inspelning som görs av en part eller ett ombud för part (se prop. 1979/80:87 s. 10).

Ordföranden ska enligt en allmän regel upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och besluta de ordningsregler som behövs (5 kap. 9 § RB). Han eller hon kan också med stöd av den bestämmelsen besluta om förbud att ta upp eller överföra ljud från sammanträdet t.ex. om själva upptagningstekniken i sig stör ordningen. (Se a. prop. s. 5 f. och JO 2007/08 s. 33.)

Nämnas bör även den allmänna bestämmelsen beträffande åhörare – den gäller alltså inte parter och ombud – enligt vilken elektronisk utrustning som kan störa ordningen eller användas för att ta upp bild (t.ex. mobiltelefon) ska vara avstängd och undanstoppad (5 kap. 9 d § RB). Ordföranden får besluta om undantag om det finns skäl för det. Bestämmelsen infördes 2019 i samband med andra ändringar i 5 kapitlet.

Anteckningar vid domstolssammanträde

I 6 kap. 3 § första stycket RB finns en uppräkningslista av uppgifter vid ett sammanträde som ska antecknas. Det är t.ex. vilka som deltar i sammanträdet samt när det hålls inom stängda dörrar och anledningen till det. Utöver det som särskilt räknas upp ska även, enligt sista punkten, övrigt som förekommer vid sammanträdet antecknas, i den mån det kan ha betydelse för parterna eller för högre rätt att det görs. Anteckningarna ska göras i anslutning till sammanträdet och – när det är fråga om en muntlig förberedelse – som huvudregel i ett protokoll (15 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol).

Bedömning

Av utredningen framgår att AA vid den muntliga förberedelsen i det första målet lade en mobiltelefon på bordet och spelade in ljudet från sammanträdet. Upptagningen fortsatte till dess att rådmannen CC upptäckte mobiltelefonen och, som det får förstås, uppmanade AA att stoppa den. Ordföranden har förklarat att hon såg det som en vanlig ordningsfråga, att det inte var nödvändigt att fatta ett beslut och att det därför inte antecknades i protokollet. Hon har också anfört att det enligt hennes uppfattning är olämpligt att ta upp ljud vid muntliga förberedelser. Under sådana förs nämligen bl.a. förlikningsdiskussioner löpande, vilket kräver ett ömsesidigt förtroende och att parterna kan föra en öppen och konstruktiv diskussion. En inspelning blir därmed enligt CC:s mening ordningsstörande och distraherande för de medverkande personerna och försvårar målets klarläggande.

Av utredningen framgår vidare att AA redan vid inledningen av den muntliga förberedelsen i det andra målet blev tillsagd att det råder strikt mobilförbud och

att det enligt rättegångsbalken inte är tillåtet att spela in ljud eller ta bilder med mobiltelefon. Dåvarande tingsnotarien EE har förklarat att han betraktade det som en ordningsfråga och att han hade tagit beslutet i förväg inom ramen för det ansvar som ordföranden har att verka för att skapa en lugn och avspänd atmosfär i rättssalen (5 kap. 9 § RB).

Så som tingsrätten också konstaterat är den särskilda bestämmelsen i 5 kap. 9 c § RB, enligt vilken ordföranden under vissa förutsättningar får förbjuda ljudupptagning i samband med ett förhör, inte tillämplig i det här fallet. Detsamma gäller för den specifika ordningsregeln för elektronisk utrustning i 5 kap. 9 d § RB. CC och EE har uppgett att de grundat sina ställningstaganden på den allmänna regeln i 5 kap. 9 § RB om att rättens ordförande ska upprätthålla ordningen och besluta de ordningsregler som behövs.

Det går inte att ställa upp några allmängiltiga regler för i vilka fall det får ske ett ingripande enligt 5 kap. 9 § RB. Vad som anses vara ordningsstörande eller innebära ett olämpligt beteende i rättssalen är ytterst beroende av bedömningar som ordföranden måste göra i varje enskilt fall (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [3 juni 2022, version 92, JUNO], kommentaren till 5 kap. 9 § RB). Offentlighetsprincipen är emellertid en grundläggande princip i den svenska rättegångsordningen. I det nu aktuella avseendet innebär denna princip att ljudupptagningar vid sammanträden generellt bör tillåtas i största möjliga utsträckning och att det måste finnas starka skäl för att göra inskränkningar. För en part och dennes ombud kan dessutom en ljudupptagning vara värdefull under sakens fortsatta handläggning eller inför ett eventuellt överklagande. Därför bör särskild försiktighet visas med att meddela sådana personer förbud. (Se prop. 1979/80:87 s. 8 f.)

Det finns alltså inte något lagligt stöd för att rent allmänt förbjuda ljudupptagningar vid muntliga förberedelser i tvistemål. Dessa är liksom andra sammanträden vid domstolen enligt huvudregeln offentliga. I sammanhanget förtjänar det att framhållas att ett beslut om stängda dörrar inte heller innebär en inskränkning i en enskilds rätt att göra en ljudupptagning, även om det då kan finnas anledning att också särskilt förbjuda detta (se a. prop. s. 11).

Ett förbud mot ljudupptagning vid ett sammanträde med stöd av 5 kap. 9 § RB förutsätter att ordföranden i det enskilda fallet bedömer att förbudet behövs för att upprätthålla ordningen. Mot det behovet måste ställas offentlighetsprincipen och den enskildes intresse av att kunna göra ljudupptagningen. Det kan endast i undantagsfall bli aktuellt att fatta ett sådant beslut i förväg.

Av utredningen i det här ärendet har inte framkommit några omständigheter som talar för att AA:s ljudupptagningar skulle ha varit störande för ordningen under sammanträdena. Tingsrätten tycks inte heller egentligen ha gjort någon bedömning i frågan kopplat till de specifika situationerna, utan snarare haft inställningen att det rent generellt är olämpligt med ljudupptagningar vid muntliga förberedelser i tvistemål. Ordförandena har pekat på de

förlikningsdiskussioner som ofta förs i samband med dessa sammanträden. Det är visserligen så att rätten har en skyldighet att verka för att parterna förlikas eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning, om det inte är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter (42 kap. 17 § första stycket RB). De närmare formerna för hur förlikningsdiskussioner ska genomföras regleras inte i rättegångsbalken, men utgångspunkten torde vara att tvistefrågorna och parternas inställningar i olika delar först klarläggs (42 kap. 6 § RB). Under alla förhållanden riskerar enligt min mening tingsrättens förhållningssätt och resonemang i det här avseendet att sätta offentlighetsprincipen ur spel på ett sätt som lagstiftaren inte har avsett. Jag är kritisk till handläggningen.

Jag anser slutligen att frågan om att inte tillåta ljudupptagningar är av sådan vikt att de båda ordförandena borde gjort sina ställningstaganden tydliga för parterna och nedtecknat besluten i respektive protokoll. Precis som ett beslut om stängda dörrar inskränker offentligheten gör även ett beslut om att förbjuda en ljudupptagning det. Det får också anses ha betydelse för parterna och kan vara av intresse för överrätten (se 6 kap. 3 § första stycket 9 RB). Detta oberoende av att beslutet inte kan överklagas.

I protokollet ska naturligtvis också noteras vilka företrädare för parterna som är närvarande. Att detta inte gjordes vid den muntliga förberedelsen i det första målet synes ha berott på ett förbiseende.

Det som i övrigt har förekommit i ärendet ger inte anledning till något uttalande från min sida.

Avslutningsvis kan nämnas att jag i dag har gett beslut i ett ärende som rör bl.a. ljudupptagning och ordförandens ansvar för ordningen vid en huvudförhandling i ett brottmål (se JO:s dnr 4039-2021).

Ärendet avslutas.